

Millaiseen sosialismiin ja miten?

Kymmenen vuotta sitten porvarillisissa piireissä vallitsi euforia, julistettiin kapitalismin voittoa ja sosialismin jäämistä vain historian sivuille. Aineksia siihen antoi Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan reaaliosialismin romahdus, mutta myös kapitalismin nopea kehitys. Nyt euforia on vaihtunut pessimismiin ja kriisimielialoihin.

Yhä harvempi uskoo kapitalismin tuovan helpotusta suuriin ongelmiin — kuten työttömyyteen, köyhyyteen, ympäristön tuhoutumiseen, sodanvaaraan ja vaikutusmahdollisuuksien puutteeseen — tai edes omaan arkeen. Miljardin ihmisen jokapäiväinen nälänhätä ja ilmastomuutos kertovat siitä, että tarvitaan radikaaleja muutoksia ja että niillä on kiire.

Nykytilanteen paradokseja on se, että samaan aikaan kun kapitalismin puitteiden yli menevien uudistusten tarve kasvaa, on niiden toteuttaminen käynyt vaikeammaksi. Tähän on monia syitä.

Finanssipääoman voimistuminen

Eräs keskeinen tekijä on finanssipääoman kansainvälisen mahdin kasvu. Vaikka valtiot ja alueet kilpailevat siitä, mihin pääomat sijoittuvat, on finanssipääoma entistä kansainvälisempää ja entistä vähemmän sidoksissa vain johonkin maantieteelliseen tai tuotannolliseen alueeseen. Sen spekulatiivinen luonne on korostunut; rahapääoma kiertää ympäri maailmaa hunajapaikkoja hakien.

”Terrorismin vastainen sota” ja kiihtyvä asevarustelu kuvastavat imperialismin taantumuksellisimpien piirien pyrkimyksiä varmistaa asevoimalla kansojen alistaminen finanssipääoman maailmanherruuteen. Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan reaaliosialismin romahdus ja siihen liittynyt kansainvälisen voimasuhteen muutos avasivat tietä näille pyrkimyksille.

Uusliberalistinen politiikka palvelee kansainvälisen suurpääoman etuja poistamalla pääomaliikkeiden esteitä, heikentämällä työntekijöiden sopimusturvaa, leikkaamalla sosiaaliturvaa, yksityistämällä julkista sektoria ja kaventamalla kansalaisten vaaleilla valitsemien elinten osuutta päätöksenteossa.

Euroopan unioni on esimerkki siitä, miten suurpääoman ja valtion voimat kietoutuvat yhteen uudella, ylikansallisella tasolla. EU:n perustuslailla ollaan määrittelemässä myös kansalaisten perusoikeudet ja yhteiskunnalliset valtasuhteet uudelleen tavalla, joka merkitsee askelta taaksepäin demokraattisten oikeuksien kehityksen historiassa.

Taistelu demokratian puolesta

Kaikki tämä korostaa demokratian puolesta käytävän kamppailun keskeisyyttä sosialismiin tähtäävässä strategiassa. 2000-luvun alun vasemmiston haasteena on elvyttää **Karl Marxin visio *sosialismista demokratian täydellistymisenä***.

Kun ihmisten enemmistön edut ja uudistusvaatimukset törmäävät entistä suurempaan ja kansainvälisempään pääoman mahtiin, on muutosliikkeen oltava mahdollisimman laaja. Tällainen

liike rakentuu ihmisten toiminnasta omien tavoitteidensa ja oman vaikutusvaltansa puolesta. Suomen vasemmiston paradokseja on se, että samaan aikaan kun omia etujaan puolustavat ihmiset ja uusliberalismin vastaiset liikkeet asettavat yhä useammin kapitalismin puitteiden yli meneviä tavoitteita, ovat SDP:n ja Vasemmistoliiton johtajat luopuneet kapitalisminvastaisista tavoitteista ja siirtyneet tukemaan yksityistämisen politiikkaa, jopa EU:n militarisoimista ja kytkemistä Natoon.

Esimerkiksi irtisanomisista vastustavien ja palkankorotuksia vaativien työntekijöiden kamppailuissa asetetaan kyseenalaiseksi pääoman voitontavoittelun logiikan. Vaatimus demokratian ulottamisesta sinne, missä nyt määrää raha, suuntautuu nykyisen demokratian rajoitusten ylittämiseen ja omistuksen antaman etuoikeutetun aseman kumoamiseen. Ekologisen rakennemuutoksen toteuttaminen edellyttää kapitalismin korostaman yksipuolisen määrällisen kasvuajattelun hylkäämistä ja toisenlaista taloudellisen kehityksen mallia. Vaatimus kansanäänestyksen järjestämiseksi EU:n perustuslaista avaisi mahdollisuuden irtaantua EU:sta ja ottaa käyttöön keinoja, joilla voidaan rajoittaa ylikansallisen pääoman valtaa. USA:n sotapolitiikan vastustaminen ja Suomen liittoutumattomuuden puolustaminen puolestaan on samalla kamppailua Suomen pitämiseksi erossa imperialismin militaristisista rakenteista.

Tällaiset demokraattiset uudistusvaatimukset eivät ole meille kommunisteille vain taktisia välikappaleita, joilla pyrimme paljastamaan kapitalismin tai joita käytämme siksi, että pelkkä sosialistinen propaganda ei riitä kasvattamaan tarpeeksi laajaa liikettä. Ne rakentavat siltaa nykyisestä kohti sosialismia ja niiden loppuun asti toteuttaminen on sosialismin keskeistä sisältöä.

Demokratia ja sosialismi

Oikeisto on aina pyrkinyt esittämään sosialismin vastakohtana demokratialle ja vapaudelle. Sosialismin nimissä erityisesti **Stalinin** ja **Maon** kaudella tehdyt rikokset ovat antaneet vettä myllyyn tälle propagandalle. Toisin kuin uusliberalismin ideologit väittävät, heidän puolustamansa markkinoiden — illusorinen — vapaus ei kuitenkaan tuota demokratiaa vaan pääoman harvainvallan. Omalla tavallaan työväenliikkeen ja demokratian yhteydestä kertoo sekin, että sosialismin tappiot ovat johtaneet myös demokratian kriisiin. (1)

Sosialismi on ensimmäinen yhteiskuntamuoto, jossa ihmiset pyrkivät tietoisesti rakentamaan demokraattisen ja vapaan yhteiskunnan, joka ei perustu taloudelliseen paktoon. Toisin kuin porvarillisessa vallankumouksessa, joka rakentui jo feodalismien oloissa kasvaneiden taloudellisten suhteiden pohjalle ja jonka julistamien oikeuksien perustana oli taloudellisen vallan keskittyminen tuotantovälineiden omistavan vähemmistön käsiin, sosialistisessa vallankumouksessa joudutaan luomaan paitsi uusi poliittinen järjestelmä myös uudenlaiset taloudelliset ja sosiaaliset suhteet. Näiden suhteiden luominen edellyttää poliittisen vallan valtaamista ja uudentyypistä demokratiaa, joka on vapaa porvarillisen demokratian rajoittuneisuudesta. Se ei onnistu, jos sosialistinen vallankumous tarkoittaa vain asettumista taloksi entisten vallanpitäjien paikalle. Vielä vähemmän vallankumous on kaappaus, jonka toteuttamisessa demokratia on vain väline, joka voidaan heittää pois kun valta on saatu.

Riistosta ja alistamisesta vapaan yhteiskunnan rakentaminen edellyttää vapaiden ja tietoisten työntekijöiden yhteistoimintaa, tuotantovoimien suunnitelmallista kehittämistä ja korkeaa työn tuottavuuden tasoa. Se edellyttää laajaa demokratiaa, työväen itsehallintoa, aktiivista kansalaisyhteiskuntaa ja ihmisten kaikinpuolista henkistä ja moraalista kehitystä. Vaikka sosialismi poistaa yhteiskuntaluokkien taloudelliseen asemaan perustuvat sovittamattomat ristiriidat, on sosialismissa kyse ilmeisen pitkästä siirtymävaiheesta, jossa eri väestöryhmien aseman, yhteiskunnan eri osien ja kansainvälisen kehityksen epätasaisuuteen liittyy muunlaisia ristiriitoja. Niiden havaitseminen, sovittaminen ja ratkaiseminen edellyttää laajaa demokratiaa,

itsehallintoa ja jokaisen kansalaisen demokraattisten oikeuksien turvaamista. Tämä merkitsee myös sellaisen demokratian ja oikeusjärjestyksen kehittämistä, joka sulkee pois stalinismin kaltaiset ja muut rikokset ihmisoikeuksia ja sosialismin periaatteita vastaan.

Edustuksellinen demokratiakin saa sosialismissa lisää merkitystä, kun se ulottuu myös talouden alalle ja kun sen rinnalla kehitetään muita osallistumisen, itsehallinnon ja suoran demokratian muotoja. Tällaisia voivat olla esimerkiksi vasemmistovoimien aloitteesta Porto Alegressa, Brasiliassa ja Keralassa, Intiassa kehitellyt osallistuvan budjetoinnin ja suunnittelun muodot, joilla voitaisiin kehittää myös Suomen kunnallista itsehallintoa demokraattisemmaksi. Kansalaisten tulee myös voida ohjata edustajiaan vaalien välillä muun muassa kansanäänestyksillä, kansalaisaloitteilla ja tarvittaessa vaihtamalla edustajiaan.

Kysymys tuotantovälineiden omistuksesta

Talouden kehitys riippuu nykyään yhä enemmän muusta kuin vain välittömästä työstä ja siihen käytetystä ajasta. Yhä tärkeämpi merkitys on työntekijöiden osaamisella ja yhteistyöllä, tiedon ja informaation hallinnalla, energian ja luonnonvarojen säästämällä, uuden teknologian hyödyntämisellä ja yhteiskunnan palvelujen tasolla. Tuotannon yhteiskunnallinen luonne voimistuu. Se on entistä enemmän ristiriidassa tuotantovälineiden yksityisen omistuksen ja siihen perustuvan lisäarvon anastamisen kanssa.

Jos sosialismi tyypistetään SDP:n ja Vasemmistoliiton ohjelmien tavoin vain arvomaailmaksi, päädytään logiikkaan, jossa sopeudutaan kapitalismin rakenteelliseen eriarvoisuuteen. Kapitalismissa vallitsevat tuotantovälineiden yksityiseen omistukseen perustuvat tavara- ja rahasuhteet muovaavat ja määräävät viime kädessä myös muiden yhteiskunnan sektoreiden toimintaedellytyksiä. Vaihtoehtoiset taloudet ja yhteisöt jäävät marginaaliin tai joutuvat tahtomattaankin uusintamaan kapitalismissa vallitsevia jakoja ja ristiriitoja, jos ei puututa talouden ”kovan” sektorin valta- ja omistussuhteisiin. Tähän ovat törmänneet niin osuustoimintaliike kuin erilaiset vihreät yritykset luoda vaihtoehtoisen talouden saarekkeita kapitalismin sisälle. Sama ongelma liittyy myös **Jeremy Rifkinin** ideoihin ns. kolmannesta sektorista talouden kovan ytimen realiteeteista vapaana kansalaisyhteiskunnan toimintana.

Suhtautuminen tuotantovälineiden omistukseen on jokaisen kapitalisminvastaisen liikkeen peruskysymys. Pariisin kommuunin ajoista alkaen porvarillinen propaganda on pyrkinyt esittämään sosialismin kaiken henkilökohtaisen omistuksen lopettamisena ja valtiollistamisena. Kuitenkin Marx vastasi jo Pariisin kommuunin kokemuksia arvioidessaan syytöksiin ”*omistuksen poistamisesta*” toteamalla, että ”*kommuuni tahtoi poistaa kaiken luokkaomistuksen, joka muuttaa monien työn harvojen rikkaudeksi... Se tahtoi tehdä henkilökohtaisen omaisuuden todellisuudeksi muuttamalla tuotantovälineet, maan ja pääoman, jotka nyt ovat ennen muuta työn orjuuttamisen ja riistämisen välikappaleita, pelkästään vapaan ja assosioituneen työn aseiksi*”. (2) Hän kehitteli samaa ajatusta *Pääomassa* kirjoittaessaan ”*pakkoluovuttajien pakkoluovuttamisesta*” seuraavasti: ”*Se ei palauta yksityisomaisuutta, mutta kylläkin yksilöllisen omaisuuden kapitalistisen ajan saavutusten perusteella: yhteistoiminnan ja maan sekä itse työn tuottamien tuotantovälineiden yhteisomistuksen perusteella*”. (3) Myös *Kommunistisen puolueen manifestissa* Marx ja Engels totesivat, että sosialismi ”*ei riistä keneltäkään valtaa omistaa yhteiskunnallisia tuotteita, se riistää vain vallan orjuuttaa vierasta työtä tuon omistuksen avulla*”. (4) Sekä Marx että **Lenin** vertasivat sosialismissa vallitsevia taloudellisia suhteita osuuskuntiin, vapaiden tuottajien yhteenliittymiin.

Omistuskysymystä ei ratkaista kertaheitolla. Tähänastisten kokemusten valossa näyttää selvältä, että sosialismin kaudella on pitkään monia omistusmuotoja. Tätä ajattelutapaa on SKP edustanut jo puolueen varhaisista vaiheista lähtien kannattaessaan työtätekevien talonpoikien ja pienyrittäjien oikeutta omistaa

tuotantovälineensä myös vallankumouksen jälkeisessä siirtymävaiheessa. Yhteiskunnallisella omistuksella tulee olla kuitenkin ratkaiseva osuus kansantaloudessa, jotta kehitystä voidaan ohjata demokraattisesti ja suunnitelmallisesti. Myös yhteiskunnallisella omistuksella on erilaisia muotoja; se voi olla valtiollista, kunnallista ja osuustoiminnallista tai muuta työväen itsehallinnollisten yhteisöjen yhteistä omistusta. Jotta yhteiskunnallisen omistuksen keskeinen osuus ei luo sosiaalista perustaa valtiollisbyrokraattiselle hallinnolle, kuten kävi muun muassa Neuvostoliitossa, tullaan taas kysymykseen uudentyyppisestä demokratiasta, joka rakentuu alhaalta ylöspäin ja perustuu laajaan työväen itsehallintoon, aktiiviseen kansalaisyhteiskuntaan ja jokaisen yksilön perusoikeuksien kunnioittamiseen.

Uusi taloudellisen kehityksen malli

Sosialismi on siirtymävaihe tiellä kohti luokatonta ja itsehallinnollista yhteiskuntaa, kommunismia, jossa toteutuu periaate ”jokaiselta kykyjensä mukaan, jokaiselle tarpeidensa mukaan” ja jossa Kommunistisen manifestin sanoin ”jokaisen vapaa kehitys on kaikkien vapaan kehityksen edellytys”. Sosialismissa markkinat eivät enää alista politiikkaa, mutta markkinoita tarvitaan tämän siirtymävaiheen aikana ilmeisesti varsin pitkään talouden ohjaamisen ja suunnittelun välineenä. Historiasta löytyy esimerkkejä yrityksistä sivuuttaa jo sosialismin rakentamisen alkuvaiheissa markkinat ja niillä muodostuvat tavara- ja rahasuhteet keskitetyllä komentohallinnolla, väkivaltaisilla pakkokollektivisoinneilla ja voluntaristisilla ”suurilla harppauksilla”. Sitä ovat yrittäneet niin Stalin kuin Mao, ja tuhoisin seurauksin. Tässä yhteydessä kannattaa muistaa, mitä Marx kirjoitti *Pääoman kolmannessa osassa*: ”*Kapitalistisen tuotantotavan kumoamisen jälkeen, mutta yhteiskunnallisen tuotannon säilyessä, arvon määrittäminen pysyy hallitsevana siinä merkityksessä, että työajan määrääminen ja yhteiskunnallisen työn jakaminen eri tuotantoryhmien kesken ja vihdoin tätä koskeva kirjanpito tulee olennaisemmaksi kuin koskaan*”. (5)

Intialainen marxilainen tutkija **Prabhat Patnaik** korostaa, että kapitalistisen globalisaation vaihtoehdot ovat vailla onnistumisen mahdollisuuksia jos ne eivät luo uutta talouden kehityksen mallia sekä tuotannossa ja tuotteissa että ihmisten elämäntavoissa. (6) Sosialismi ei tarjoa näköaloja sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväälle kehitykselle jos se ottaa annettuna kapitalismin luomat tuotantovoimat ja kilpailee kapitalismin kanssa vain niiden määrällisessä kehittämisessä.

Tässä on kyse paitsi työn tulosten jakamisesta oikeudenmukaisesti myös siitä, että tuotannon kehitystä ohjaavat ihmisten tarpeet eikä voitontavoittelu. Yhteiskunnallisen rikkauden mitaksi tulee rahan ja tavaroiden paljouden sijasta vähitellen yhä enemmän se aika, jonka ihminen voi käyttää itsensä toteuttamiseen, kykyjensä kaikinpuoliseen kehittämiseen ja toimintaan koko yhteisön hyväksi. Samalla on kyse talouden toimintatapojen ja rakenteiden sopeuttamisesta ihmisen ja luonnon kestäviin puitteisiin. Tällainen talous perustuu luonnon tuottokyvyn kannalta kestävään mittakaavaan, pääsääntöisesti uusiutuviin energialähteisiin sekä systemaattiseen kierrätykseen ja uudelleenkäyttöön.

Radikaalien yhteiskunnallisten uudistusten toteuttaminen ei ole mahdollista ellei luoda keinoja, joilla voidaan paikallisesti, kansallisesti ja alueellisesti kontrolloida ja ohjata luonnonvarojen käyttöä, pääomaliikkeitä, ulkomaankauppaa ja teknologiaa. Tämä korostaa yhtäältä demokraattisten uudistusten puolesta omassa maassamme käytävän kamppailun luonnetta imperialisminvastaisena taisteluna ja toisaalta tarvetta demokratisoida kansainvälistä järjestelmää niin, että se antaa tilaa eri maiden ja alueiden itsenäiselle kehitykselle. Tähän liittyy myös aseidenriisunnan edistäminen ja militarististen rakenteiden purkaminen askel askeleelta yhä pidemmälle, jotta kansojen vapauspyrkimyksiä ei voida tukahduttaa asevoimalla.

Uusi punavihreä SKDL?

Nykyisen kehityksen suunnan muuttamisen mahdollisuudet kasvavat sotaa, uusliberalismia ja kapitalismia vastaan nousseissa joukkoliikkeissä. Niissä kehittyvät uudet aloitteet, uusi poliittisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen kulttuuri, uudet yhteistyön ja kansanvallan mahdollisuudet. Uudenlaisten voimasuhteiden luomiseksi ja vaihtoehtojen toteuttamisen näköalojen avaamiseksi on yhdistettävä kamppailu työttömyyttä ja työehtojen heikentämistä, valtionyhtiöiden ja julkisten palvelujen yksityistämistä, sosiaaliturvan heikentämistä, ympäristön tuhoamista ja demokratian kaventamista vastaan kamppailuun saman uusliberalistisen politiikan käänköpuolta, USA:n sotapolitiikka, EU:ta ja Natoa vastaan — ja sama toisinpäin. Suomen liittoutumattomuuden ja hyvinvointiyhteiskunnan tavoitteiden hylkäämisen sijasta on syytä käyttää niitä hyväksi vaihtoehtojen kehittämiseksi USA:n hallitsemalle yksinapaiselle maailmanjärjestykselle. Tällaisia vaihtoehtoja voi tarjota sellainen yleiseurooppalainen yhteistyö, joka ei pyri alistamaan Itä-Eurooppaa EU:n puolisiirtomaaksi ja joka rakentaa uudentyyppisiä yhteistyökuvioita niin talouden alalla kuin kansainvälisissä järjestöissä Kiinan, Intian, Etelä-Afrikan, Brasilian, yleensäkin kehitysmaiden ja myös ay- ja kansalaisliikkeiden kanssa.

Maailman, Euroopan ja Suomen sosiaalifoorumit kertovat siitä, että tähän kamppailuun on tullut mukaan entistä laajempi joukko toimijoita. (7) Asemansa, ammatillisen järjestäytyneisyytensä ja taistelukokemuksensa takia työväenluokasta riippuu ratkaisevalla tavalla se, miten tämä voima kehittyy. Samalla on haasteena uusliberalismin vastaisten liikkeiden suuntaaminen myös poliittiseksi voimaksi ja poliittisen vaikuttamisen väylien avaamiseksi näiden liikkeiden vaatimuksille. Kokemus osoittaa, että tässä tarvitaan vahva kommunistinen puolue ja kansainvälinen kommunistinen liike. (8)

Vain entistä vahvempi paine vasemmalta voi pysäyttää SDP:n ja Vasemmistoliiton oikeistolaistumisen ja tehdä työväenliikkeestä uudelleen radikaalin yhteiskuntaa uudistavan voiman. Siten voimme luoda edellytyksiä myös nyt hajanaisten punavihreiden voimien kokoamiselle poliittiseen yhteistyöhön, tulevaisuudessa ehkä uudenlaisen *punavihreän SKDL:n* muodostamiselle.

Lähteet

Aijaz Ahmad, A Reflection on our Times, Prajasakti Book House, Hyderabad, 2004

Yrjö Hakanen, Toisenlaista globalisaatiota alhaalta päin, Tiedonantaja 30.1.2004

Pertti Honkanen, Ortodoksian tuolla puolen. Marx ja taloustieteen vaihtoehdot, DSL 1996

Domenico Losurdo, History of the Communist Movement: Failure, Betrayal, or Learning Process? Nature, Society and Thought 1/2003

Karl Marx, Kansalaissota Ranskassa. Marx & Engels Valitut teokset, osa 3, Edistys, Moskova 1978

Marx, Pääoma 1. osa, Kustannusliike Edistys, Moskova 1974

Karl Marx & Friedrich Engels, Kommunistisen puolueen manifesti. Marx ja Engels, Valitut teokset 1, Kustannusliike Edistys, Moskova 1970

Marx Pääoma 3. osa, Kustannusliike Edistys, Moskova 1976

Prabhat Patnaik, The Retreat to Unfreedom, Tulika Books, New Delhi 2003

SKP:n edustajakokous 2004, SKP ja TA-Tieto Oy, Helsinki 2004

SKP:n ohjelma, www.skp.fi/ohjelmat

Sosiaalifoorumien kotisivuja www.forumsocialmundial.org.br/, www.fse-esf.org/, www.prodemokratia.net/

Lähdeviitteet:

1. *Ahmad, 2004, s. 31—43*
2. *Marx, 1978, s. 474*
3. *Marx 1974, s. 682*
4. *Marx, Engels, 1970, s.107*
5. *Marx 1976, s. 836. Marxilaisen taloustieteen kohtaloista Stalinin kaudella ks. Honkanen, 1996, ss. 9—12*
6. *Patnaik, 2003, ss. 291—293*
7. *www.forumsocialmundial.org.br/, www.fse-esf.org/, www.prodemokratia.net/*
8. *SKP:n sosialismikäsitelmästä ks. SKP 2004, ss. 36—45 ja www.skp.fi*

(Artikkeli kirjasta Imperialismi ja sosialismi tänään, TA-Tieto Oy 2004)